

Святлана Феадосьеўна Бут-Гусаім

канд. філал. навук, дац., дац. каф. беларускага і рускага мовазнаўства
Брэсцкага дзяржаўнага ўніверсітэта імя А. С. Пушкіна

Svyatlana But-Gusaim

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Belarusian and Russian Philology Department
of Brest State A. S. Pushkin University
e-mail: svfbg@tut.by

СІМЯОН ПОЛАЦКІ І ЯГО ЭПОХА

Ў ЛЮСТЭРКУ ІМЕНАСЛОВУ ЛІТАРАТУРЫ ПА БЕЛАРУСАЗНАЎСТВЕ

У лінгвапрагматычным і лінгвакультуралагічным аспектах апісаны анамастыкон беларусазнаўчых выданняў, прысвечаных творчай спадчыне Сімяона Полацкага. Ахарактарызаваны культурна-гістарычныя перадумовы і экстралінгвістычныя фактары, якія паўплывалі на фарміраванне іменаслову твораў. Выяўлены культурна абумоўленыя канатацыі, якія суправаджаюць асабовыя імёны эпохі панавання кананічных онімаў. Прааналізавана культурна-гістарычная спецыфіка прозвішчаў і патронімаў. Апісана прагматычная значнасць тапонімаў, эклезіёнімаў, бібліёнімаў, якія дадаюць у навукова-папулярны твор набор акумуляванай гістарычнай, этнаграфічнай, геаграфічнай і канататыўнай інфармацыі і таму ўдзельнічаюць у фарміраванні хранатопу твора. Устаноўлены крытэрыі, якія маркіруюць спецыфіку падбору онімаў у асветніцкіх творах па беларусазнаўстве.

Ключавыя словы: онім, антрапонім, тапонім, урбанонім, эклезіёнім, бібліёнім.

Simeon Polotsky and His Era in the Mirror of a Literary Scholar of Belarusian Studies

The article describes the onomastics of Belarusian studies publications devoted to the creative legacy of Simeon Polotsky in linguistic and cultural aspects. The cultural and historical background and extralinguistic factors that influenced the formation of the names of the works are characterized. The culturally determined connotations accompanying personal names of the era of the dominance of canonical onyms are revealed. The cultural and historical specifics of surnames and patronyms are analyzed. The article describes the pragmatic significance of toponyms, ecclesionyms, and biblionyms, which add a set of accumulated historical, ethnographic, geographical, and connotative information to a popular science work and therefore participate in the formation of the chronotope of the work. Criteria have been established that identify the specifics of the selection of onyms in educational works on Belarusian studies.

Key words: onym, anthroponym, toponym, urbanonym, ecclesionym, biblionym.

Уводзіны

Беларусь на працягу многіх стагоддзяў знаходзілася ў эпіцэнтры важных падзей, і не аднойчы праносіліся над нашай краінай спусташальныя войны. Яны ўплывалі на лёсы людзей, многія з якіх апынуліся на чужыне. Але тыя, хто па-сапраўднаму любіў Бацькаўшчыну, заўсёды памятаў яе. Не стаў выключэннем і Сімяон Полацкі – паэт, прэзідэнт, драматург, мастак, філосаф, асветнік.

Адарваны ад роднага Полацка, вымушаны пакінуць Бацькаўшчыну, ён не губляў духоўнай сувязі з роднай зямлёй. А тое, што паспеў назапасіць, жывучы на Беларусі, у далейшым дало шчодрыя ўсходы на рускіх землях. Дзейнасць Сімяона Полац-

кага – пацвярджэнне таму, наколькі цесна звязаны лёсы ўсходнеславянскіх народаў.

Жыццё і творчая спадчына Сімяона Полацкага не раз становіліся прадметам мастацкага ўзнаўлення ў беларусазнаўчай літаратуры. **Беларусазнаўства** – гэта навука пра беларусаў і Беларусь. Прадмет беларусазнаўства – заканамернасці фарміравання, станаўлення і развіцця беларускага этнасу, матэрыяльная і духоўная культура беларусаў, узаемаадносіны з іншымі этнасамі і дзяржавамі [1, с. 6].

У межах навуковай плыні існуе **асветнае беларусазнаўства**, якое распаўсюджвае сярод насельніцтва веды па мове, літаратуры, гісторыі, этнаграфіі, геаграфіі, эканоміцы, фалькларыстыцы, мастацтвазнаўстве і інш. У беларусістыцы ўжываль-

ны і тэрмін «*радзімазнаўства*». Алесь Карлюкевіч серыю нарысаў – падарожжаў па гарадах, мястэчках, вёсках краіны; аповедаў пра вучоных, мастакоў, пісьменнікаў – назваў «*Радзімазнаўства*» [2].

Дэвізам такіх выданняў, на нашу думку, могуць стаць словы з кнігі Н. Гальпяровіча і Н. Ванінай «Жыву ў Беларусі і тым ганаруся» [3, с. 3]. Гэта кніга адкрывае серыю «Гарады і гістарычныя мясціны Беларусі». Яна пра лёс вялікіх асветнікаў-палачан (у тым ліку і Сімяона Полацкага), якія неслі суайчыннікам мудрасць і сілу духу, узбагачалі роднае слова. Пра жыццё паэта, драматурга, выкладчыка, заснавальніка Славяна-грэка-лацінскай акадэміі, стваральніка друкарні распавядае Алесь Марціновіч у нарысе «Сімяон, сын Полацка». Адзін з раздзелаў кнігі М. Батвінікі «Азбука на ўсе часы» прысвечаны спадчыне педагога Сімяона Полацкага – стваральніка кнігі «Букварь языка словенска, сиречь начало учения детем, хотящим учиться чтению писаний».

Дамінантнымі моўнымі адзінкамі беларусазнаўчых тэкстаў з’яўляюцца насычаныя нацыянальна-культурнай інфармацыяй *онімы*. Даследаванне іменаслову твораў па радзімаўзнаўстве мае вялікае значэнне для раскрыцця гістарычнага і сацыяльна-культурнага зместу эпохі Сімяона Полацкага.

Мэта прадстаўленай працы – сістэматызацыя структуры анамастычнай прасторы твораў пра жыццё і эпоху Сімяона Полацкага; выяўленне вобразных кампанентаў, што ляжаць у аснове онімаў, і ўстанаўленне характару экстралінгвістычных прымет, што знайшлі адлюстраванне ў анамастыконе радзімазнаўчых твораў; выяўленне лінгвістычных і экстралінгвістычных фактараў, што ўплываюць на з’яўленне нацыянальна-культурных канатацый онімаў. Задачы: сабраць і сістэматызаваць імёны радзімазнаўчай літаратуры; вызначыць сэнсавыя, функцыянальныя і канатацыйнае напаўненне ўласных назваў літаратуры пра эпоху Сімяона Полацкага, прасачыць, як жанр беларусазнаўчых твораў уплывае на якасны і колькасны склад мастацкага анамастыкону.

Беларускія навукоўцы разглядалі паэтанімікон радзімазнаўчых твораў сучасных аўтараў. У манаграфіі С. Ф. Бут-Гусаім «Жанраўтваральная роля паэтонімаў у мастацкіх творах берасцейскіх пісьменнікаў»

была разгледжана прагматычная значнасць онімаў у навукова-папулярных творах Зінаіды Дудзюк, Мікалая Міцковіча, Анатоля Бензерука пра гісторыю і культуру Берасцейшчыны [4].

У дапаможніку «Літаратурная анамастыка» была асэнсавана нацыянальна-культурная спецыфіка антрапанімікону краязнаўчых твораў Зінаіды Дудзюк і Анатоля Бензерука [5]. Анамастычная прастора твораў пра жыццё і эпоху Сімяона Полацкага яшчэ не становілася аб’ектам онамапаэтычнага, лінгвапрагматычнага, лінгвакультуралагічнага аналізу.

Аktуальнасць прадстаўленай працы абумоўлена тым фактам, што даследаванне анамастычнай прасторы радзімазнаўчых твораў баларускіх пісьменнікаў ажыццяўлялася з пазіцый такіх накірункаў сучаснага мовазнаўства, як лінгвакультуралогія і лінгвапрагматыка. У кантэксце твораў па беларусазнаўстве значэнне оніма пашыраецца за кошт увядзення цэлага шэрагу экстралінгвістычных кампанентаў (сацыяльных, ідэалагічных, маральна-этычных). У гэтай сувязі прадстаўляецца надзённым даследаванне анамастычнай прасторы твораў пра вялікага асветніка, якая дае шырокія і рознабаковыя магчымасці для вывучэння айчыннага іменаслову XVII ст.

Навуковая навізна працы ў тым, што матэрыялам вывучэння паэтанімікону з’яўляюцца творы, якія раней не аналізаваліся аанатолагами.

Асноўныя палажэнні працы могуць быць выкарыстаны для далейшага вывучэння літаратурна-мастацкай анамастыкі радзімазнаўчых твораў.

Анамастычная прастора літаратуры пра эпоху Сімяона Полацкага адпавядае іменаслову перыяду панавання кананічных імён і адсылае да культурных рэалій, якія ствараюць культурныя коды – «каштоўнасную знакавую сістэму, што змяшчае інфармацыю аб свеце і выяўляецца ў працэсах катэгарызацыі рэчаіснасці» [6, с. 86]. Іменаслоў твораў А. Марціновіча, М. Бацвінікі, Н. Гальпяровіча актуалізуе сукупнасць культурных кодаў, звязаных з духоўнай хрысціянскай культурай усходніх славян XVII ст.

Антрапонімы ў літаратуры па беларусазнаўстве

Антрапонімы радзімазнаўчых твораў рэпрэзентуюць *персанажны код культуры*.

Антрапаэтонімы, што фарміруюць ядро іменаслову, прадстаўлены наступнымі тыпамі:

1) аднакампанентнымі, што складаюцца з імені (*Сакрат, Арыстоцель, Цыцэрон, Ісус*);

2) двухкампанентнымі, рэалізаванымі формуламі «хрысціянскае + язычніцкае імя», «імя + імя па бацьку», «імя + прозвішча» (*Усяслаў Чарадзеі, Тарасій Земка, Аляксей Міхайлавіч, Іаан Емяльянаў сын*);

3) трохкампанентнымі паводле формулы «імя + імя па бацьку + прозвішча» (*Сімяон Гаўрылавіч Пятроўскі-Сітніяновіч, Ісай Трафімавіч Казлоўскі*).

Атмасферу XVII ст. ствараюць **онімы-сучаснікі** – імёны гістарычных асоб, што жылі ў эпоху Сімяона Полацкага. У кнізе Алеся Марціновіча згадваюцца настаўнікі будучага асветніка з Кіева-Магілянскай калегіі (*Інакенцій Гізель, Лазар Барановіч, Епіфаній Славінецкі, Ісай Трафімавіч Казлоўскі*) і Віленскай езуіцкай калегіі (*Казімір Каяловіч, Жыгімонт Лаўксмін*), а таксама яго вучні: *Сільвестр Мядзведзеў* (ён стаў, як і Сімяон Полацкі, настаўнікам царкіх дзяцей) і *Васіль Цітоў* – гасудараў пеўчы, які паклаў на музыку духоўныя вершы паэта.

Хрысціянскія асабовыя імёны сучаснікаў і папярэднікаў Сімяона Полацкага прадстаўлены запазычанымі онімамі – імёнамі святых, пакутнікаў, занесенымі ў календар кананічных імёнаў, што прыйшлі ў славянскі антрапанімікон з грэчаскай: *Еўфрасіння* (ст.-грэч. ‘радасць’), *Епіфаній* (ст.-грэч. ‘вядомы, слаўны’), *Спірыдон* (ст.-грэч. ‘кошык’), *Філафей* (ст.-грэч. ‘добразычлівы, багалюб’), *Васіль* (ст.-грэч. ‘царскі’); лацінскай: *Інакенцій* (лац. ‘цнатлівы, нявінны’), *Сільвестр* (лац. ‘лясны’); старажытнаўрэйскай: *Сімяон* (стар.-яўр. ‘пачуты Богам’), *Лазар* (ст.-яўр. ‘Богу памочнік’), *Ісай* (ст.-яўр. ‘выратаванне Гасподняе’) моў.

Рэпрэзентанты канатацыі царкоўнасці – формы імён Святой *Еўфрасінні*, асветніка *Сімяона* Полацкага, а таксама азначэнне прыдатак пры імені царкоўнага дзеяча: «*Як было прынята ў той час, Сімяон Полацкі паведамляе, што кніга надрукавана па загаду цара Фёдара Аляксеевіча, яе блаславіў патрыярх Іоакім*» [7, с. 124].

У разважаннях Сімяона прыгадваюцца славытыя роды *Радзівілаў, Сапегаў, Хадкевічаў, Астрожскіх, Гальшанскіх, Алелькавічаў*, якія зрабілі вельмі шмат для сваёй

дзяржавы. У беларусазнаўчых зборніках нярэдка прыводзяцца як навуковая этымалогія, так і легенды пра паходжанне прозвішчаў шляхецкіх родаў. Так, Анатоль Бутэвіч у кнізе «Славытыя родам сваім» апавядае пра паходжанне прозвішча Гальшанскіх: «*Скірмантаў сын Гальшан пайшоў за раку Вялю. Гэта і быў той далёкі продак, якому род Гальшанскіх сваёю назвай абавязаны*» [8, с. 6]. Письменнік апавядае, што прозвішча Алелькавічаў паходзіць ад імені продка – *Аляксандра (Алелькі)*, сына кіеўскага варадара Уладзіміра, унука вялікага князя літоўскага Альгерда.

Кампанентам іменавання жыхароў усходнеславянскіх княстваў у XVII ст. было імя па бацьку. **Патронім** – выразнік канатацыі сацыяльнасці. Формай «імя + імя па бацьку» называліся прадстаўнікі вышэйшых саслоўяў: рускі цар *Аляксей Міхайлавіч*, рэктар Кіева-Пячорскай калегіі *Ісай Трафімавіч Казлоўскі* і інш. Адметная форма патроніма (рус. полуотчество) маркіруе найменне прадстаўнікоў купецкага саслоўя, да якога належала сям’я Сімяона Полацкага: брат Сімяона Полацкага – Іван *Емяльянаў сын* [9, с. 12].

Светапогляд Сімяона Полацкага, асветніка, пісьменніка, педагога, перадаюць ужытыя ў яго разважаннях **імёны-рэтраспекцыі**, што называюць мысляроў мінуўшчыны, спадчыну якіх ён вывучаў і на творы якіх абапіраўся ў навуковай і асветніцкай дзейнасці. У зборніку М. Бацвінніка «Азбука на ўсе часы» прыгадваюцца імёны першых стваральнікаў вучэбных кніг на ўсходнеславянскіх тэрыторыях: «*Заснавальнікам першай спецыяльнай кнігі для навучання грамаце быў Іван Фёдараў, былы дыякан царквы Міколы Гастунскага ў Маскоўскім Крамлі, стваральнік з Пятром Мсціслаўцам друкарні ў Маскве, затым у Заблудаве і далей без свайго палечніка ў Астрозе*» [7, с. 123].

У кнізе Алеся Марціновіча прыгадваюцца імёны антычных філосафаў, працы якіх вывучаў Сімяон Полацкі: «*Найбольшага росквіту рыторыка дасягнула ў Антычнасці. Выдатнымі ўзорамі красамовства з’яўляюцца прамовы і працы Сакрата, Арыстоцеля, Цыцэрона і іншых*» [9, с. 28].

Асветніцкая роля радзімазнаўчай літаратуры выяўляецца ў тым, што аўтары выданняў праз ужыванне прэцэдэнтных антрапонімаў сусветнай і славянскай культуры тлумачаць паходжанне рэлігійных

аб'яднанняў людзей і навучальных устаноў: *«Базыльяне – супольнасць манахаў, якія жылі па правілах, распрацаваных святым Васілём (Базылём) Вялікім яшчэ ў IV стагоддзі. Адсюль і назва – базыльяне. З XVII стагоддзя так стаў называцца каталіцкі ордэн»* [9, с. 52]; *«У 1631 годзе кіеўскі мітрапаліт Пётр Магіла заснаваў пры Кіева-Пячорскай лаўры духоўную школу. Той жа Пётр Магіла і вырашыў аб'яднаць гэтыя дзве навучальныя ўстановы ў калегію. Ты, бадай, здагадаўся, адкуль такая назва калегіі – Кіева-Магілянская? Кіева, бо створана ў Кіеве, а Магілянская, бо заснавальнікам яе стаў Пётр Магіла»* [9, с. 29].

Н. Гальпяровіч і Н. Ваніна, гаворачы пра духоўную спадчыну прадаўжальнікаў справы Сімяона Полацкага, называюць *імёны-праспекцыі* асветнікаў беларускай зямлі Янкі Купалы, Максіма Багдановіча, Цёткі, Яўхіма Карскага, Якуба Коласа [3, с. 4].

Адметнай рысай асветніцкай літаратуры з'яўляецца раскрыццё ў кантэксце аповеду ўнутранай формы (матывацы) імені гістарычнай асобы. Свецкае імя пісьменніка, філосафа, педагога – *Самуіл Гаўрылавіч Пятроўскі-Сітніяновіч*. Алесь Марціновіч звяртае ўвагу чатача, што *Сітніяновіч* – прозвішча бацькі Самуіла. Але хлопчыка выходзіў айчыным. Ён меў прозвішча *Пятроўскі* [9, с. 6]. Марціновіч спрабуе разгадаць тайну імені па бацьку асветніка. Родны брат Іван *Емельянавіч*, але адшуканы матэрыялы, у якіх асветнік называе сябе *Гаўрылавічам*. Магло быць так, што бацька Сімяона Полацкага меў два імені [9, с. 12].

У 27 гадоў Самуіл прыняў манаскі пострыг. Манах пасля пострыгу памірае для мірскага жыцця і атрымлівае новае імя ў знак пачатку новага – духоўнага – жыцця: *«Пострыг адбыўся 8 чэрвеня 1656 года. З гэтага дня перастаў існаваць Самуіл Пятроўскі-Сітніяновіч, а з'явіўся чарнец Сімяон»* [9, с. 62]. Сімяон – старажытна-яўрэйскае імя са значэннем 'пачуты Богам'. Значэнне манаскага імені накрэсліла лёс хрысціянскага асветніка. На заключных старонках кнігі А. Марціновіча прыведзена апісанне адзінага пажыццёвага партрэта слаўтага беларуса: *«Удумлівы, надзіва засяроджаны, з даволі прыкметнымі маршчынамі твар немаладога чалавека. Цяжар пражытых гадоў у стомленым позірку вачэй. Спагадных і адначасова мудрых. Рукі складзены крыж-накрыж. Яны абaperліся*

на кнігу, пастаўленую “рабром”. Адразу відаць: гэта тое адзінае, што звязвае яго з навакольным светам. Толькі духоўную радасць ён можа дазволіць сабе на зямлі. Усё ж астатняе, па сутнасці, для яго не існуе. Колькі ўжо часу ён лічыць за лепшае прамаўляць з адным Богам. З Богам, каб пасля гутарыць з людзьмі» [9, с. 103]. Выкладанне ў брацкіх царкоўных школах, стварэнне вучэбных кніг, духоўных вершаў і п'ес, матэрыяльная падтрымка манастыроў Полацка, Віцебска, Оршы, Мінска – гэта рэалізацыя хрысціянскага прызначэння манаха *Сімяона*, пачутага Богам, – праслаўляць Госпада, накіроўваць дадзены Богам талент на служэнне людзям.

Антрапанімікон асветніцкіх прац пра жыццё і творчасць Сімяона Полацкага адпавядае структуры і семантыцы славянскага іменаслову XVII ст. – перыяду панавання кананічных імён.

«Фонавыя» онімы ў радзімазнаўчай літаратуры

Адзін з асноўных кодаў беларускай культуры, актуалізаваных у радзімазнаўчай літаратуры, – *духоўны*, які адлюстроўвае хрысціянскія светапоглядныя ідэі, маральныя ўяўленні вернікаў. Рэпрэзэнтатам духоўнага кода з'яўляецца тэонім *Бог*, ужыты як у апісанні жыцця палачан (*«Людзі дзень і ноч маліліся, просячы ў Бога паратунку. Але чума не адступала»* [9, с. 7]), так і ў разважаннях манаха-асветніка Сімяона (*«У імя вялікай мэты трэба свядома адмаўляцца ад шматлікіх радасцей, што дараваны Богам звычайнаму чалавеку»*) [9, с. 62].

Рэпрэзэнтатамі духоўнага кода культуры з'яўляюцца *бібліённы* – найменні твораў Сімяона Полацкага. Кнігі асветніка – працяг яго прапаведніцкай дзейнасці. Пропаведзі ён надаваў вялікае значэнне. Часта выступаў з казаннямі, прамовамі. А. Марціновіч актуалізуе энцыклапедычную інфармацыю бібліёнімаў. Кнігу *«Абед душэўны»* Сімяон Полацкі пісаў з упэўненасцю, што яна насыціць душу, як абед насычае цела. А паколькі абед спаталае голад, а вячэра чалавека ўмацоўвае, значыць, кніга *«Вячэра душэўная»* павінна ўспрымацца свайго роду дадаткам да *«Абеду душэўнага»*, працягам першай кнігі [9, с. 89].

«Псалтыру рыфмаванаму» Сімяон Полацкі надаваў вялікае значэнне. Ён заклікаў замест свецкіх песень спяваць царкоўныя псалмы. Іх паклаў на музыку першы

рускі кампазітар, гасудараў пеўчы дзяк Васіль Цітоў [9, с. 90].

Актуалізацыя ў кнізе М. Бацвінніка энцыклапедычнай інфармацыі бібліёніма *«Букварь языка словенска, сиречь начало учения детем, хотящим учиться чтению писаний»* Сімяона Полацкага сведчыць, што онім належыць да духоўнага кода хрысціянскай культуры. Кніга ўяўляла сабой падручнік, па якім дзеці навучаліся грамаце. У зборніку 160 аркушаў (320 старонак), аднак толькі 18 (36 старонак) непасрэдна адносяцца да навучання чытанню і пісьму, астатнія адведзены Бібліі, вывучэнню асноў праваслаўнай веры па Катэхізісу, а таксама малітвам.

Асветнік-манах імкнуўся цесна звязаць навучанне моладзі з прывіццём ёй паважлівых адносін да Бога, да хрысціянскага вучэння. Сімяон Полацкі падабраў такія тэксты з Бібліі, якія пераконвалі дзяцей у тым, што жыць трэба па канонах Свяшчэннага Пісання [7, с. 124].

Духоўны код культуры рэалізуецца ва ужыванні *эргонімаў* – назваў навучальных устаноў. Характэрнай асаблівасцю паэтанімікону асветніцкіх прац з’яўляецца тое, што аўтары імкнуцца растлумачыць чытачу паходжанне (матывацыю) такіх найменняў. Так, Алесь Марціновіч расказвае, што грэчаскае вучылішча ў Маскве атрымала назву *Друкарскага*. Вучылішча павінна было рыхтаваць «справшчыков» для *Друкарскага* двара ў Маскве [9, с. 33].

Значнае месца ў анамастыконе твораў пра лёс хрысціянскага асветніка займаюць *эклезіёнімы* – найменні манастыроў і храмаў (*Богаяўленскі манастыр, Куцеінскі манастыр, Менскі манастыр, Заікона-спаскі манастыр, Сафійскі сабор*). У найменні *Кіева-Пячорскага* манастыра актуалізуецца ландшафтны код культуры: *«Да назвы “Кіева” было далучана слова “Пячорскі”, таму што манастыр гэты знаходзіцца не толькі на паверхні, а і ў пячорах. Пячоры асвятляліся свечкамі альбо лучынамі. Іх дрыготкае полымя пры дыханні гатова было пагаснуць»* [9, с. 46].

На старонках асветніцкіх твораў акрэсліваецца энцыклапедычная інфармацыя *гістарыёнімаў* – назваў старажытных дзяржаў. Так, А. Марціновіч апавядае пра тое, што ў 1569 г. Полацк знаходзіўся ў складзе *Рэчы Паспалітай*. Так называлася федэратыўная дзяржава, што ўзнікла пасля аб’яднання *Польскага каралеўства* з *Вялікім*

Княствам Літоўскім. Гэтыя дзве часткі Рэчы Паспалітай часта называліся і прасцей – *Карона і Княства*. Хоць дзяржава была адна, Вялікае Княства Літоўскае ў многім захавала сваю самастойнасць. У Рэчы Паспалітай карысталіся дзвюма дзяржаўнымі мовамі: Карона – лацінскай, Княства – беларускай. Адпаведна Карона і Княства мелі сваю армію, уласныя грошы, мытную службу. Кожная з гэтых частак агульнай дзяржавы жыла па сваіх законах [9, с. 9]. Адзначаны ў кантэксце твораў А. Марціновіча і фанетыка-словаўтваральны археонім *Вільня*.

Важнымі складнікамі жывапісных замалёвак сярэднявечных гарадоў – Кіева, Масквы, Полацка – з’яўляюцца *урбананімы*: *«Неўзабаве дабраліся да Падола – ніжняй часткі Кіева. Яшчэ некаторы час былі ў Пячорскім гарадку – такую назву мела тая частка Кіева, дзе знаходзіліся Пячорскі і Пустынна-Нікольскі манастыры, а таксама слабоды, у якіх жылі гандляры, рамеснікі, манастырскія сяляне»* [9, с. 32–33]; *«Не паспеў Полацк акрыяць ад гэтага паморка, як горад напаткала новае выпрабаванне. Нездарма кажуць: адна бяда не ходзіць. У 1607 годзе пажар знішчыў Верхні замак. Агонь не паішкадаваў і знамяміты Сафійскі сабор»* [9, с. 6].

«Фонавыя» онімы (бібліёнімы, эргонімы, эклезіёнімы, тапонімы) беларусазнаўчых кніг дадаюць у твор набор акумуляванай гістарычнай, этнаграфічнай, геаграфічнай і канататыўнай інфармацыі і таму ўдзельнічаюць у фарміраванні хранатопу твора.

Заклучэнне

Анамастычная прастора твораў пра жыццё і творчую спадчыну Сімяона Полацкага – гэта сукупнасць усіх імёнаў уласных, якія канструююць спецыфічную анамастычную парадыгму, акумуляючы этнакультурную інфармацыю. Культурна-гістарычная функцыя паэтонімаў рэалізуецца праз абазначэнне онімамі часу і месца апісаных падзей (*Вялікае Княства Літоўскае, Рэч Паспалітая, Вільня, Статут, Кіева-Магіянская калегія*). Гэтая функцыя выяўляецца і ў рэалізацыі ў кантэксце апаведу пра жыццё асветніка хрысціянскай канцэпцыі імені – «па імені і жыццё». Аўтары нярэдка актуалізуюць энцыклапедычнае значэнне антрапонімаў, тапонімаў, эклезіёнімаў, эргонімаў, раскрываюць унутраную форму (матывацыю) уласных назваў, узаба-

гачаючы веды чытачоў пра матэрыяльную і духоўную культуру славянскіх дзяржаў XVII ст.

Вынікі прадстаўленага даследавання могуць знайсці выкарыстанне ў практыцы

ўніверсітэцкага выкладання такіх дысцыплін, як лексікалогія сучаснай беларускай мовы, лінгвакультуралогія, анамстыка, лінгвапрагматыка, філалагічны аналіз тэксту.

СПІС ВЫКАРЫСТАНЫХ КРЫНІЦ

1. Саракавік, І. А. Беларусазнаўства : у 2 ч. / І. А. Саракавік. – Мінск : ФілСерв плюс, 2001. – Ч. 1. – 170 с.
2. Карлюкевіч, А. Радзімазнаўства. Мясціны. Асобы : краязн. нарысы / А. Карлюкевіч. – Мінск : Літаратура і мастацтва, 2010. – 352 с.
3. Гальпяровіч, Н. Я. Полацк – бацька гарадоў беларускіх / Н. Я. Гальпяровіч, Н. Г. Ваніна. – Мінск : Пачатк. шк., 2010. – 95 с.
4. Бут-Гусаім, С. Ф. Жанраўтваральная роля паэтонімаў у мастацкіх творах берасцейскіх пісьменнікаў : манаграфія / С. Ф. Бут-Гусаім. – Брэст : БрДУ, 2020. – 145 с.
5. Бут-Гусаім, С. Ф. Літаратурная анамстыка : вучэб.-метадыч. дапам. для студэнтаў філал. фак. / С. Ф. Бут-Гусаім ; Брэсц. дзярж. ун-т імя А. С. Пушкіна. – Брэст : БрДУ, 2017. – 116 с.
6. Белорусское Поозерье: культура – ономастика – социум : монография / А. М. Мезенко, Т. Ю. Васильева, Ю. М. Галковская, М. Л. Дорофеев ; под науч. ред. А. М. Мезенко. – Витебск : ВГУ им. П. М. Машерова, 2017. – 180 с.
7. Батвіннік, М. Б. Азбука на ўсе часы / М. Б. Батвіннік. – Мінск : Беларус. навука, 2003. – 279 с.
8. Бутэвіч, А. І. Славутыя родам сваім / А. І. Бутэвіч. – Мінск : Мін. ф-ка калар. друку, 2006. – 31 с.
9. Марціновіч, А. Сімяон – сын Полацка : нарыс / А. Марціновіч. – Мінск : Юнацтва, 2001. – 165 с.

REFERENCES

1. Sarakavik, I. A. Belarusaznaustva : u 2 ch. / I. A. Sarakavik. – Minsk : FilServ plyus, 2001. – Ch. 1. – 170 s.
2. Karlyukevich, A. Radzimaznaustva. Myastsiny. Asoby : krayazn. narysy / A. Karlyukevich. – Minsk : Litaratura i mastatstva, 2010. – 352 s.
3. Gal'pyarovich, N. Ya. Polatsk – bats'ka garadou belaruskikh / N. Ya. Gal'pyarovich, N. G. Vanina. – Minsk : Pachatk. shk., 2010. – 95 s.
4. But-Gusaim, S. F. Zhanrautvaral'naya rolya paetonimau u mastatskikh tvorakh berastseiskikh pis'mennikau : managrafiya / S. F. But-Gusaim. – Brest : BrDU, 2020. – 145 s.
5. But-Gusaim, S. F. Litaraturnaya anamastyka : vucheb.-metad. dapam. dlya studentau filal. fak. / S. F. But-Gusaim ; Brests. dzyarzh. un-t imya A. S. Pushkina. – Brest : BrDU, 2017. – 116 s.
6. Belorusskoe Poozer'e: kul'tura – onomastika – sotsium : monografiya / A. M. Mezenko, T. Yu. Vasil'eva, Yu. M. Galkovskaya, M. L. Dorofeenko ; pod nauch. red. A. M. Mezenko. – Vitebsk : VGU im. P. M. Masherova, 2017. – 180 s.
7. Batvinnik, M. B. Azbuka na use chasy / M. B. Batvinnik. – Minsk : Belarus. navuka, 2003. – 279 s.
8. Butehvich, A. I. Slavutytya rodam svaim / A. I. Butehvich. – Minsk : Min. f-ka kalyar. druku, 2006. – 31 s.
9. Martsinovich, A. Simyaon – syn Polatska : narys / A. Martsinovich. – Minsk : Yunatstva, 2001. – 165 s.

Рукапіс паступіў у рэдакцыю 16.07.2025